

ԱՅՅ ՄԸ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՂԹԱՅԻՆ

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԵՍԻՆ Ի ՓԱՐԻԶ

Այս վերջին ժամանակներու մէջ ընդհանրապէս Եւրոպական մամուլը և ի մասնաւորի ֆրանսականը բազմաթիւ սիւնակներ տրամադրեց Փարիզի մէջ կազմակերպուած միջազգային Գաղթային ցուցահանդէսին, ի ցոյց բերելով մասնաւորապէս հսկայ շինարարական աշխատանքն ու դրամագլուխը որ դործի դրուած են ամենայն առատութեամբ հաւատարիմ մնալու համար զանազան գաղթավայրերու բնորոշիչ ոճին եւ յատկանշական նկարագրին:

Մամուլի հսկայ աշխատանքը ծաւալելու ցուցահանդէսը իր մեծութեան եւ զանազանութեան մէջ, ամենուրեք մեծ համբաւ տալով: Գոհացում տալու համար արդար հետաքրքրութեան եւ բուռն փափաքին անոնց որ բախտը չունին այցելելու այս միջազգային մեծ ու չքեղ ցուցահանդէսը, Բազմավէպի էջերուն մէջ կը զետեղեմ անոր նկարագիրն ու վրաս թողած տպաւորութիւնը:

Կը դիտեմ ցուցահանդէսի վայրը. կարծես ուրիշ Փարիզ մըն է. եւ ահա անոր պատուոյ դրան առջեւն եմ:

Բարձր սիւներու կրկին շարքը՝ զուգահեռական կեցուածքով՝ լաւ կերպով կը բացատրէր ցուցահանդէսին վեհութիւնը, յատկանշելով հանդերձ գաղթավայրերու ինքնատիպ ոճը. ասոնց կը յաջորդէր աշտարակ մը քանդակներով եւ զանազան արձանագրութիւններով, որուն մէջ շատրուան մը կը բարձրանար քսան մեղր բարձրութեամբ: Այս էր պատուոյ դուռը:

Բայց ի՞նչ բազմութիւն, ի՞նչ ժխոր:

— Տոմսակ, տոմսակ, հատը երկուքուկէս ֆրանքի:

— Ինթրանզիտան, լիպէրդէ...

— Անցքը ձախէն. ինքնաշարժները մըս կողմէն:

Եւ ես մինչ այդ ամբողջին մէջէն քալել կը փորձէի, անկարելի էր չյիշել թուրք շուկաները:

Ներս կը մտնեմ:

— Առաջնորդ գրքոյկը կ'ուզէ՞ք. հատը հինգ ֆրանքի:

— Ցուցահանդէսի յատակագիծը...

Եւ այսպէս, քաղաքավարօրէն կը ստիպէին զիս որ գնեմ մէյ մէկ օրինակ: Կը վճարեմ եւ կը հեռանամ:

Բայց հազիւ հեռացած ուրիշներ կու գան եւ կ'ուզեն ծախել ինծի նոյն գրքերէն: Կը յայտնեմ իրենց որ քիչ առաջ գնած եմ արդէն՝ ցուցնելով զանոնք իրենց:

— Այդ լաւ տպագրութիւն չէ:

Ու կը ստիպուիմ քայլերս երազել առանց պատասխանելու:

Միջազգային Գաղթային ցուցահանդէսը լայնածաւալ քաղաքի մը տպաւորութիւնը թողուց վրաս: Ինքզինքս փոխադրուած զգացի գաղթավայրերուն մէջ: Սեւամորթներու թիւը կարելի չէր որ ուշադրութեան առարկայ չըլլար: Զանազան հանդերձաւորութիւններ, զանազան երաժշտութիւն: Ափրիկեան թըմբուկն ու զոռնան մեծ ոգեւորութեամբ կը թնդացնէին սրճարաններէն մէկը: Բոլոր փողոցները մէկ ոճով սիւներով զարդարուած էին: Ինքնաշարժները, բոլորն ալ գաղութավայրերէն եկած կարծես, դանդաղօրէն կը շրջագայէին հազիւ հազ ձեղքելով անշարժ բազմութիւնը: Թաղէ թաղ, բաժինէ բաժին խանութներն ու հոն վաճառուած ապրանքները կը փոխուէին:

— Մաննա, Մաննա. կտորը մէկ ֆր. : Հետաքրքրութեան համար մօտեցայ եւ

կտոր մը ճաշակեցի: Նրանի՛ անոնց որ շատ կերած են այդ պտուղէն:

Յանկարծ անուշ ժպիտով օրիորդ մը գըրպանէս թաշկինակս խլելով կը փախչի, եւ փոքրիկ խանութի մը առջեւ կանգ առնելով կը կանչէ զիս իրեն քով:

— Այդ ի՞նչ ճարպիկ գող էք, ըսի իրեն:

— Գո՛ղ, ո՛չ. յափշտակող, ըսաւ միշտ ժպտելով:

— Լաւ կը հասկնամ. ի՞նչ բան գողցայ. ձեր սիրտը: —

Ու միասին խնդացինք: Ապա բերաւ փոքրիկ սրուակ մը որուն մէջ հինգ կաթիլ անուշահոտութիւն կար: Թաշկինակս անուշահոտեց եւ ինձ հոտոտել տալէ վերջ՝ գրպանս դրաւ զայն եւ միշտ նոյն ժպիտով. Ահա սրուակը ձեզի կը նուիրեմ, ըսաւ, զինն է 20 ֆրանք:

Յաւով յայտնեցի թէ չէի կրնար գնել զայն եւ շնորհակալութեամբ հեռացայ ժըպտելով. բայց ինք դադրէր էր ժպտելէ:

Կը հետեւէի ժողովրդեան հոսանքին որ դանդաղօրէն կը յառաջանար գաղթային պողտաներէն ուղղուելով դէպ ի Հնդկաչինի շուկաներ, դէպ ի Անքորի տաճարը: Եւ ահա բաժինը, դէպ ի Անքորի տաճարը: Եւ ահա աչքերնուս առջեւ կը պարզուի հոյակապ տաճար մը չքեղ իր տեսքով եւ վեհ կեցուածքով: Պատկերացումը հին դարերու փառաւոր քաղաքակրթութեան որ ժամանակի ճշտատեւ աւերիչ ազդեցութիւնը անշմարտաւերակի մը վերածած էր ներկայիս:

Անքորի տաճարը միջազգային գաղթային ցուցահանդէսին հրաշակերտն է եւ միակ առարկան արժանի պարծանքի:

Մուտքը կը կազմէին իրերայայտօրդ եւ լայն սանդուղներ որ կ'առաջնորդէին մեզ դէպ ի մեծ դուռ մը:

Ի՞նչ յատակագիծ ճոխ եւ բարդ:

Ո՛չ յունական, ո՛չ եգիպտական եւ ո՛չ ասորական հանճարը կրցած են յղանալ այնպիսի բարդ եւ վիթխարի շէնք՝ որպիսին է Անքորի տաճարը: Գեղարուեստական շինարարութեանց մէջ ոչինչ այնչափ ազդած է վրաս որչափ այդ շէնքը իր արտաքին ու ներքին ներդաշնակ զարդերով: Եւ տարօրինակ է նշմարել թէ ժողովուրդ մը որ այդպիսի քա-

ղաքակրթութեան մը ծնունդ տուած է հնութեան մէջ՝ Ինչպէս չէ կրցած գտնուիլ արդի քաղաքակրթ ազգերու շարքին:

Շարունակ քալելէն ու դիտելէն պարտասած՝ պահ մը դադար առի:

— Մայրիկ, կ'ըսէր փոքրիկ մը, ի՞նչ է այս քաղաքին անունը — ցուցնելով գաղթային ցուցահանդէսը:

— Գաղթային ցուցահանդէս — պատասխանեց մայրիկը անտարբերութեամբ՝ շարունակելով քալել:

— Հապա Հնդկաչինի մէջ ենք կ'ըսէին քիչ առաջ — շարունակեց փոքրիկը մօրկան աչքերուն մէջ նայելով:

— Այո՛, Հնդկաչինի մէջ — պատասխանեց մայրիկը:

— Սակայն, մայրիկ, ո՞ւր կը գտնուի Հնդկաչին:

— Աշխարհի միւս կողմը — պատասխանեց մայրիկը, միշտ անտարբերութեամբ եւ խուսափելով փոքրիկին հարցումներէն:

— Ուրեմն աշխարհի միւս կողմն ենք: — Պահ մը հանդիստ առնելէն վերջ ուղղուեցայ դէպ ի Սիւրիական բաժինը:

Խալամական գմբէթները ինձ կարծել տըւին թէ Սիւրիոյ մէջ կը գտնուիմ: Միայն լեզուն լաւ հասկնալի էր ինձ:

Ուղեցոյց մը կը թելադրէր այցելել Պաալպէթի սրահը: Փոքրիկ, գրեթէ աննշմարելի շէնք մը որ ոչ մէկ հետաքրքրութիւն կ'արշնջը մը մէջս. բայց նկատելով որ ծննդաթընցընէր մէջս էր ան, որոշեցի ներս մտնել: Վայրէս մաս մըն էր ան, որոշեցի ներս մտնել:

Յիշաւի հիացումս այնքան մեծ չէր եղած դէմ յանդիման Անքորի տաճարին որքան եղաւ այդ սրահէն ներս, որովհետեւ անաւոր կրակալի մը առջեւ գտնուեցայ: Չէի կրնար երեւակայել թէ այդչափ աննշմարելի շէնք մը կրնար նշանաւոր շէնքեր պարունակել:

Պաալպէթ բարդ բառ մ'է որ կը նշանակէ Արեւու քաղաք, եւ համարժէք է յունական Հելիոպոլիսին:

Հոն տեսայ Արեւուն տաճարը, Արամազդի տաճարը իրենց կանգուն վիճակին մէջ, որոնք չէին կրնար զարմանք չազդել մէջս իրենց պարզ ու վեհ ոճով, իրենց յատակագիծի ցայտունութեամբ, սիւներու ներդաշ-

նակ բաժանումով եւ կառուցութեան տեսակէտով, որուն ուղղակի ընդօրինակութեամբ շինած են Բարիդի մէջ Մատըլէնի եկեղեցին:

Ահա սակայն բաղդատութիւնը: Յատակագիծը եւ կառուցութեան կէտ առ կէտ նոյնը. նոյն թուով եւ բարձրութեամբ սիւններ. եւ մինչդեռ Պաալպէքի տաճարին սիւնները չորսական միակտուր հինգ մեղր բարձրութեամբ քարերէ կը բաղկանան, Մատըլէնի սիւնները 13 միակտուր քարերէ՝ շուրջ 1,5 մեղր բարձրութեամբ:

Պաալպէքի տաճարին քարերուն մեծութիւնը անհամեմատական է բացարձակ կերպով: Միակտուր քար մը 20 մեղր երկայնութեամբ, չորսական մեղր կողերով, 10 մեղր բարձրութեան վրայ տեղ կը դրուէր. այս քարին ծանրութիւնը շուրջ 1,000,000 հազարակրամի կը հասնի:

Ի՞նչպէս բարձրացուցած էին զայն՝ կարելի չէ գիտնալ. սակայն կը բաւէ ըսել թէ արդի միջոցները ի վիճակի չեն այդպիսի ծանրութիւններ փոխադրելու եւ վերցնելու:

Կը դիտեմ, կը հիշանամ եւ զարմանքով ու խոր տպաւորութեամբ համակուած դուրս կ'ելլեմ սրահէն:

Ահա դիմացս հիւսիսային Ափրիկէի բաժինը:

Ափրիկեան շէնքեր, ափրիկեան ծառեր, ափրիկեան փողոցներ, ափրիկեան տարազներ. բոլորն ալ ափրիկեան:

Թմբուկի եւ փողի (զուռնայի) ձայներ կը կանչեն զիս իրենց:

— Եկէք, տեսէք արար պարուհիները: —

Ու թմբուկը կը շարունակէ զարնել:

Խուռներամ բաղմութիւն մը հաւաքուած էր հոն: Ոմանք ապուշ նայուածքներով կը դիտէին թմբակահարն ու փողարը. ուրիշներ ականջնին խցելով կը հեռանային. շատեր ալ անդին իրարմէ բացատրութիւններ կը խնդրէին. մինչդեռ միօրինակ երաժշտութիւնը կը շարունակէր իր տմրոցը:

Փափաք մը զգացի ներս մտնել, հակառակ այդ միօրինակ եղանակին, քանի որ արեւելաշունչ բան մ'ունէր իր մէջ:

Ահա պարը կը սկսի նոյն տմրոցի եղանակաւորումով:

Ու պարուհիներ մեծ ճարպիկութեամբ կը սկսին որովայններու յանկարծական տգեղ շարժումներ, դմակներու օձանման անբնական դարձուածքներ, եւ ստինքներու կովակերպ օրորումներ: Այս էր այդ դիւթական պարը, որ սակայն ոչինչ ունէր իր մէջ գեղեցիկ կամ օգտակար: Ու ես կը հեռանայի այդ ափրիկեան վայրէն՝ այնքան արագ որ կարծես իրական փախուստ մըն էր, որպէս զի հանգչէին ականջներս որոնց հանդէպ այնպէս ապերախտօրէն մեղանշեցի:

Բայց ահաւասիկ խաղաղական սրահը յատկանշական նուրբ գծերով:

Միջնադարեան կրօնական գեղարուեստը իր պատուարներ հետքերով վեհութեան միակ առարկան կը կազմէր այդ մեծդի սրահին. հոռմէական արձաններ եւ նուրբ սիւններ կը ստիպեն այցելուն որ անգամ մ'եւս կրկնէ. «Խտալիա՛, դասական երկիր գեղարուեստի»:

Սրահը գրեթէ մերկ է ներսէն. իր վենետիկեան եկեղեցիի յատակագծով եւ հանդիպակաց զոյգ ջահերու մէջ ծխացող խուռնկերով՝ թարգման կ'ըլլար խաղաղական ջերմեռանդ ոգիին:

Ներսը խորշի մը մէջ՝ քանդակը Խտալիոյ վեհապետին, անդին նախնական օգանաւ մը, որ ըստ խաղաղութեան՝ առաջինն եղած է պատերազմական արուեստին մէջ կիրարկուողներէն:

Հոն, Ամերիկեան սրահները որ հիւանդանոցի տպաւորութիւնը կը թողուն այցելուին վրայ: Անդին Պելճիքական գեղեցիկ շէնքեր. հեռուն Ալճերիի եւ Մարօքի բաժինները. միւս կողմը Բրիտանականները. եւ այսպէս շէնքեր, հոյակապ, հսկայ, բարձր, անծայր, որոնք կը կազմեն քաղաք մը, մանաւանդ թէ ծով մը քաղաքներու:

Ու ես կը հեռանամ այդ անսահման ծովէն, որ օգտակարի եւ հաճոյքի ազդեցութեան հետ յոգնութիւն կը պատճառէ ինծի:

Յ. ԴԱՌԻԹԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳ

Ս. Մ. Ա. Վ. Ե. Բ. Զ. Ի. Հ. Ա. Ն. Գ. Ե. Ս. Ն. Ե. Բ.

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՁ

Ա. — ՄՈՒՐԱՏ — ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ. ՎԵՆԵՏԻԱ

Յուլիս մէկն էր: Երկար սպասուած գեղեցիկ օր մը, ուրախ, յաղթական բայց եւ տխուր: Մրցանակաբաշխութիւն, տուշութիւն Լիկէոնական վկայականներու, ապա շրջանաւարտներու մեկնումը դէպ ի հեռավոր ու անծանօթ վայրեր՝ Նախախնամութեան պատրաստած խոր-

կան մարմին հետ հեռավոր ու մօտավոր սիրելիներու եւ բարեկամներու բազմութիւն մը: Կը նախագահէր Միթիթարեան Ուխտի Գերջ. Աբբաճայրը իր քովն ունենալով ֆրանսական հիւպատոսը եւ քաղաքի եկեղեցական եւ քաղաքական բարձրաստիճան ներկայացուցիչներ՝ Պապիարքին, Նահանգապետին, Քաղաքապետին, Երկրակալին, Զինուորական իշխանութեան եւն:

Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանի տարւոյս շրջանաւարտները

հերդաւոր ուղիներուն եւ ասպարէզներուն մէջ: Այս վերջինն էր որ ժպիտներու բաժակին տեսակ մը դառնութիւն կը խառնէր: Անշուշտ թեթեւ վիշտ չէ տարիներով սիրուած եւ հայրենի բոյն դարձած կրթութեան սրբազան յարկ մը թողուլ եւ հեռանալ. վայր մը ուր այնքան յիշատակներ կային, ուր այնքան սէր եւ քան յիշատակներ ու եղբայրական, եւ անոնք զգուանք՝ ծնողական ու եղբայրական: Վայրկեանի մը մէջ կարծես կ'անհետանային: Վարժարանին հրաշագեղ դահլիճը որպէս հանդիսատարս իր մէջ հաւաքած էր պաշտօնա-

Հանգէսը կը բացուէր «Բամ փորտան» ու, զոր երգեցին խանդավառօրէն վարժարանին սաները՝ ընկերակցութեամբ նուագախումբին: Յաջորդեցին «Տէր, կեց՛ դու գհայս» եւ «Մի լար բլբուլ» որ խառնուած Händelի largoյն եւ Haydenի եւ Martiniի համերգներուն՝ հանդէսի տուին այն հմայիչ եւ նուրբ ոգին որ յատուկ է Մուրատ-Ռափայէլեանի ակումբներուն: Համերգին մէջ մաս առած էին վարժարանին աշակերտներէն շատեր, որոնց մէջ յատուկ արուեստագէտի փայլուն ձիրքեր ցուցուց ջու-